

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Een eenzaam staatsman. Dirk de Geer, 1870 - 1960

Kaaij, M. van der

Citation

Kaaij, M. van der. (2012, May 31). *Een eenzaam staatsman. Dirk de Geer, 1870 - 1960*. Uitgeverij Verloren, Hilversum. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/19034>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/19034>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/19034> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Kaaij, Meindert van der

Title: Een eenzaam staatsman : Dirk de Geer (1870-1960)

Date: 2012-05-31

15 Fractievoorzitter van de CHU

1933-1937

Na zesentwintig jaar wilde De Geer, inmiddels 62 jaar oud, de actieve politiek nog niet verlaten. Vlak voor de val van het kabinet-Ruijs kreeg hij, zoals gemeld, het aanbod de overleden Van Lynden van Sandenburg als vice-president van de Raad van State op te volgen. Dat wees hij af, hij was bang dat hij de actieve politiek te veel zou missen.

Een paar dagen na de verkiezingen koos de fractie hem bij acclamatie als fractievoorzitter.¹ Puchinger noemde die verkiezing terecht omdat De Geer ‘met kop en schouder’ boven de anderen uitstak.² Hij leek in 1933 nog in de kracht van zijn leven te zijn. Zijn weigering van het vice-presidentschap van de Raad van State is door sommigen gezien als een ‘gebrek aan zelfvertrouwen’.³ Het is de vraag of dat een juiste beoordeling is. Over De Geer in 1933 schrijft Puchinger: “Hij had als minister-president en als minister van financiën een rijpe levenservaring opgedaan die hem niet alleen in zijn fractie maar ook binnen de Kamer een aanzien gaf, waarop slechts weinigen, zoals Ruijs de Beerenbrouck en Colijn, konden bogen. Voeg daarbij zijn juridische scherpzinnigheid, waarin hij verre de meerdere was van Ruijs en uiteraard van Colijn, alsmede zijn persoonlijke vasthoudendheid, en men begrijpt dat zijn invloed, toen hij in 1933 naar de Tweede Kamer terugkeerde, uitzonderlijk groot was.”

Dat aanzien had hij ook in zijn eigen partij. Twee oud-medewerksters van het Uniebureau in Den Haag waren na de oorlog nog van hem onder de indruk.⁴ “Je voelde bij hem dat je met een vooraanstaand staatsman te doen had.” Hij was volgens de dames geen makkelijk man om voor te werken, want ‘hij wilde op zijn wenken bediend worden’. “Merkwaardig is dat wij als hij wegging allemaal opstonden en een van ons hem de deur uitliet. Hij heeft nooit gezegd dat wij konden blijven zitten. (...) Als hij op het bureau kwam, kreeg je de indruk dat De Geer met zijn gedachten helemaal in de politiek zat en nauwelijks iets van zijn omgeving opmerkte.”

De Geer bezocht het Uniebureau in zijn hoedanigheid als voorzitter van de CHU. Toen hij in 1933 in de Kamer terugkeerde vroeg het partijbestuur of hij die vacante functie wilde vervullen. Twee jaar later keerde De Geer ook terug in de Provinciale Staten van Zuid-Holland. Voor het eerst in zijn leven nam hij ook verschillende maatschappelijke functies aan, iets wat voor politici in de ARP- en de SDAP-zuil vrij normaal was. De Geer werd curator van de Groningse Universiteit en werd lid van het presidium van de pensioenraad van de Nederlandse Hervormde Kerk.⁵ Het is opmerkelijk dat hij in de nadagen van zijn carrière zich alsnog met het maatschappelijk leven ging bemoeien. De uitnodiging om wederom gedeputeerde van Zuid-Holland te worden, sloeg hij af.

Formatie-Colijn II

De verkiezingen van 26 april 1933 waren de verkiezingen van Colijn. Met uitzondering van Abraham Kuyper was nog geen politicus erin geslaagd zo zijn stempel op een verkiezing te drukken. Dat Colijn in het middelpunt stond had te maken met de gewelddadige gebeurtenissen rondom de kruiser De Zeven Provinciën. Het bracht het thema gezagshandhaving in de verkiezingen en Colijn maakte daar van alle lijsttrekkers het beste gebruik van. De ARP ging de verkiezingen in met de leuze 'Voor een krachtig staatsbestuur'.⁶ Bovendien waren de omstandigheden van de mouterij en de economische crisis, waarvan de gevolgen in het jaar voor de verkiezingen pas echt goed in Nederland voelbaar waren, Colijn op het lijf geschreven. Volgens Puchinger meenden Nederlanders dat er nu 'meer nodig was dan een regeringsleider als Ruijs en De Geer, die enkel het dagelijks regeerwerk op bekwame wijze afhandelden'.⁷ De bevolking had Colijn leren kennen als een veelzijdig figuur, die door zijn werk bij de Volkenbond internationaal ervaren was, wist wat hij wilde als het op regeren aankwam, die als directeur van de Bataafse Petroleummaatschappij financieel-economische kennis had en als oud-militair niet met zich liet spotten.

In 1933 ging De Geer voor het eerst als lijsttrekker van de CHU de verkiezingen in. Dat dit niet eerder gebeurde leek telkens een bewuste keuze van hem. Of hij vond dat zijn handen als minister te veel gebonden waren, zoals in 1922, of hij vond dat hij door zijn aftreden wegens de Vlootwet niet de aangewezen man daarvoor was, zoals in 1925, of hij was overwerkt na drie jaar minister-president te zijn geweest, zoals in 1929. Nooit toonde hij de uitgesproken ambitie om leider van de partij te zijn. De Geer voelde mischien aan dat dit in de CHU niet hoorde. Bovendien was hij – afgezien van de campagne

in 1925 toen hij met het oog op zijn aftreden als minister iets uit te leggen had – nooit een liefhebber van spreekbeurten in het land met mensen die hem de hand wilden schudden. Hij zat anders in elkaar dan Colijn die kon genieten van die aandacht.

De uitslag van de verkiezingen was voor de CHU, overigens voor alle grote partijen behoudens de ARP, niet goed. De partij verloor een van de elf zetels. Het is moeilijk te zeggen of De Geer dit viel aan te rekenen. Colijn kon bogen op een grote populariteit bij het protestantse deel van de bevolking, ook onder het hervormde deel. Colijn gebruikte de mouterij op de Zeven Provinciën slim om zijn gevestigde positie als 'sterke man' te verstevigen, terwijl De Geer hiervan geen verkiezingsonderwerp wilde maken. In de zes verkiezingsbijeenkomsten waarop De Geer sprak, liet hij de Zeven Provinciën

Dirk en Ria in de tuin van hun huis in Soest.
Jaar onbekend. Nationaal Archief.

onaangeroerd.⁸ Liever sprak hij over de economische crisis en de maatregelen die daarvoor nodig waren. Maar ook sprak hij zich uit over de NSB en de communisten die garen sponnen bij de economische malaise, terwijl zij in zijn ogen geen reële oplossingen hadden.

De Geer deed geen moeite om zich als 'sterke man' te profileren. In bepaalde CHU-kringen meende men wel dat de Nederlandse bevolking houvast en besluitvaardige politici nodig had in die roerige dagen. Slotemaker de Bruïne riep in de crisissfeer zijn kiezers op om politici van formaat te kiezen.⁹ "De kiezers moeten niet vragen naar punten, maar naar mannen en vrouwen die in de Kamer in staat zijn daden te verrichten." Van de CHU-stemmers bracht 95,1 procent zijn of haar stem uit op De Geer.¹⁰ Volgens Snoeck Henkemans was het verlies van 1,2 procent van de kiezers te wijten aan gebrek aan organisatie binnen de CHU.¹¹ Weinig predikanten van hervormden huize hadden enthousiast meegeleefd. Het is onduidelijk of De Geer over de verkiezingsuitslag een mening had of dat hij zichzelf iets verweet.

Met deze uitslag kon Wilhelmina weinig anders doen dan Colijn tot formateur te benoemen. De Geer vond dat het land niet om Colijn heen kon en drukte dat bij zijn eigen fractie erdoor. De rechtse coalitie bezat na de verkiezingen 52 zetels, een aantal dat Colijn een te smalle basis vond. Hij koos voor een kabinet met vijf partijen: de drie rechtse partijen plus de VDB en de liberalen. Uiteindelijk mislukte deze poging omdat de RKSP niet met de liberalen in zee wilde. Tegen de VDB van Marchant hadden de katholieken geen bezwaar. De CHU voelde vervolgens niets voor een kabinet met alleen de VDB en zonder de liberalen. Colijn legde zijn opdracht voor de vorming van een parlementair kabinet neer en kreeg direct daarop de opdracht om een zogeheten 'crisiskabinet' in elkaar te zetten. Colijn onderhandelde niet meer met fracties maar zocht individuele ministers aan. Aan het eind legde hij de Tweede Kamer een regeringsprogramma voor. De Geer had aangegeven dat hij na zeven ministersjaren niet meer voor die functie in aanmerking wilde komen.¹² Colijn zocht Slotemaker de Bruïne aan die na overleg met De Geer accepteerde.¹³

Colijn wilde de CHU een tweede ministerspost aanbieden. Aanvankelijk leek dat J.C. Kielstra te worden, een hoogleraar koloniaal staats- en strafrecht in Wageningen die weinig bekendheid genoot. Colijn had begrepen dat hij 'bij de christelijk-historischen te rangschikken viel'.¹⁴ Over die post voerde Kielstra een gesprek met De Geer, die van Snoeck Henkemans had gehoord dat Kielstra CHU-lid was. Kort na dit gesprek kreeg

Verkiezingsaffiche uit 1933. Collectie Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen.

De Geer van CHU-Kamerlid Krijger echter het bericht dat Kielstra geen lid van de CHU was.¹⁵ De Geer suggereerde vervolgens om A.C.D. de Graeff minister van buitenlandse zaken te maken. De Geer vertelde dat hij De Graeff 'meer representatief' achtte voor de CHU dan Kielstra. Nu was deze De Graeff, tot dat moment gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indië, bij Colijn ook al in beeld voor een ministerschap, dus dat kwam voor hem goed uit. Kielstra was daarmee kandidaat-af.¹⁶

Een paar dagen later benaderde Colijn De Graeff voor Buitenlandse Zaken en hij accepteerde. Dat kwam de volgende dag in de krant, waarbij werd gemeld dat hij van christelijk-historischen huize was. Toen kwam de aap uit de mouw: De Graeff was geen CHU-lid en zelfs geen CHU-sympathisant! Hij bleek 'liberale sympathieën te hebben. De benoeming terugdraaien, dat durfde men in de CHU niet meer aan, omdat alle kranten reeds erover hadden bericht. Zo had de CHU toch maar één minister in het kabinet.

Later bleek dat Snoeck Henkemans De Geer verkeerd had ingelicht. Hij had een brief gekregen van een De Graeff, maar dat was een broer van A.C.D. de Graeff, de (oud-) gouverneur-generaal. Snoeck Henkemans beriep zich er volgens de aantekeningen van Tilanus tevens op dat hij 'verkeerd was geïnformeerd door een oude dame bij wie hij inlichtingen had ingewonnen'.¹⁷ Die 'oude dame' was waarschijnlijk degene die de ledenadministratie beheerde van de CHU.

Dit was kenmerkend voor de CHU; het liet zien hoe zwak de partijorganisatie was, maar ook hoe weinig de partij op macht was gericht. Als een formatie op zijn eind loopt, kun je de vraag van de formateur verwachten wie de kandidaten zijn voor een ministerspost. Maar De Geer had als partijleider geen lijstje op zak met kandidaten van CHU-huize in wie hij vertrouwen had. Het zegt iets over de geringe kennis die De Geer van zijn eigen partij had. Het gaf tevens aan hoe gebrekkig zijn netwerk was. Snoeck Henkemans kreeg de zwarte piet toebedeeld, maar uiteindelijk was De Geer als partijleider verantwoordelijk voor deze blunder. De Geer heeft in zijn geschriften, die voornamelijk zijn glorieuze politieke momenten belichtten, hier nooit een woord over vuil gemaakt. Geen journalist die er naar durfde te vragen. Dat gold ook voor de fractievergadering die volgde op de benoeming van De Graeff tot minister waar het 'misverstand' heel kort werd aangestipt. Er was niemand die De Geer iets kwalijk wilde/durfde te nemen, of de kritiek werd buiten de notulen gehouden.¹⁸

Fractievoorzitter

De Geer stelde zich als enige verkiesbaar voor het voorzitterschap van de fractie.¹⁹ Hij had verwacht dat hij bij acclamatie zou worden gekozen, want De Geer las meteen zijn conceptadvies voor de koningin voor. Het advies hield in dat de koningin Colijn moest aanwijzen als formateur met de opdracht om een coalitie op brede basis te vormen. De economische crisis vereiste maatregelen van het nieuwe kabinet die diep zouden ingrijpen in de samenleving. De Geer vond het aan te raden dat daarbij de politieke tegenstellingen zouden worden vermeden en dat er een kabinet zou komen met een breed draagvlak. Het is De Geer ten voeten uit, die bij politieke problemen de weg kiest van depolitiseren en depolariseren.

In de CHU-fractie riep de naam Colijn gemengde gevoelens op, met name bij vice-voorzitter Snoeck Henkemans en secretaris Tilanus. De Geer luisterde beleefd naar de kritiek op Colijn, maar voelde er niets voor om een paar dagen later bij de koningin ook maar een millimeter van zijn standpunt af te wijken.²⁰ Ook in het vervolg van de formatie had de fractie weinig in de melk te brokken. De Geer had al snel zijn reactie klaar op Colijns regeringsprogramma.²¹ De fractie reageerde tamelijk kritisch op het program van Colijn. Snoeck Henkemans vond dat Colijn veel te grof wilde bezuinigen. Frida Katz vond het stuk 'slap van inhoud' en was geïrriteerd door de zinsnede 'ontreddering van de geldmiddelen'. Zij vond dat dit verkapte kritiek was op het financiële beleid van De Geer, voor wie Katz een groot ontzag had. De Geer zei dat hij in zijn antwoord de gemaakte opmerkingen zou verwerken. In de brief aan Colijn stonden zinnen die zuinig van toon waren, maar het eindigde met: "Onze fractie kan grotendeels met de aangekondigde maatregelen instemmen. Zij heeft dan ook goed vertrouwen dat zij in staat zal zijn het door Uwe Excellentie te vormen kabinet (...) krachtig te steunen."²² De Geer had zich van de kritiek van de fractie op Colijn weinig aangetrokken. In het debat over de regeringsverklaring nam De Geer opnieuw een veel positievere houding aan tegenover het kabinet van Colijn dan de fractievergadering daarvoor had aangegeven.²³

De fractie maakte zich bij de andere rechtse partijen weinig geliefd met haar onvoorspelbare en ongecoördineerde stemgedrag. De Geer merkte snel dat dit voor een voorzitter niet altijd prettig is. Bij de verkiezing van de Kamervoorzitter was een van de afspraken dat de CHU voor de derde voorzitter zou stemmen op Tilanus, tenzij de ARP deze functie opeiste voor haar kandidaat J.J.C. van Dijk. Dat laatste was het geval. Desondanks gaven vijf CHU'ers hun stem aan Tilanus. De Geer kwam daar in de volgende fractievergadering gepikeerd op terug. Hij wilde dat in het vervolg na een genomen besluit de fractie zo eenstemmig mogelijk stemde 'ter bevordering van kracht'.²⁴

Als oud-minister van financiën werd De Geer in 1933 vanzelfsprekend woordvoerder financiën. Behalve met financiële zaken hield De Geer zich voornamelijk bezig met de internationale kwesties en de toenemende spanningen in Europa. Hij zette zich vooral in voor de Volkenbond. Tilanus beweerde later dat De Geer zich niet interesseerde voor buitenlandse onderwerpen.²⁵ "Een der boeiendste commissies, waar ik in zat, omdat De Geer – en dat was wel heel typerend voor hem – er geen zin in had."

Er zijn echter talloze bewijzen van het tegendeel. De Handelingen van de jaren 1933 tot 1939, toen De Geer weer de leiding nam van een kabinet, wijzen uit dat hij niet alleen elk jaar benoemd werd in deze commissie, maar bovendien bijna altijd het woord voerde bij de begrotingsbehandeling van Buitenlandse Zaken. Dat gold ook voor debatten over internationale ontwikkelingen, zoals de zending van troepen naar het Saargebied, de inval van Italië in Ethiopië, de militaire bezetting van het Rijnland door het Duitse leger, het vredesverdrag van München en alle andere onderwerpen die met de Volkenbond te maken hadden. Over deze onderwerpen schreef hij met regelmaat opiniestukken in kranten en tijdschriften. Er valt te twisten over de vraag of De Geer op buitenlands gebied echt deskundig was of dat hij een 'provinciale kijk' hierop had, maar niet over de vraag of hij daarvoor belangstelling had.

Voorzitter en hoofdredacteur

In 1933 werd Slotemaker de Bruïne minister van sociale zaken. Dit had tot gevolg dat twee belangrijke functies – hoofdredacteur van *De Nederlander* en voorzitter van de CHU – beschikbaar kwamen. De Geer werd voor beide functies gevraagd: die van voorzitter accepteerde hij en die van hoofdredacteur voor de helft.

Over de werkzaamheden van De Geer als voorzitter, wat hij bleef tot 1939, is zo goed als geen archiefmateriaal bewaard gebleven. Een van zijn eerste daden was het bezoeken van een buitengewone vergadering van de Federatie van Christelijk-Historische Jongerengroepen. Voorzitter G.E. van Walsum, bijna 34 jaar oud, verwelkomde De Geer: “Dat hij in deze dagen, die zijn gehele persoon in beslag nemen, (...) aan onze uitnodiging gevolg heeft willen geven is het beste bewijs dat hij van de betekenis van onze jongerenbeweging voor de CHU doordrongen is.”²⁶

De Geer hield de jongeren voor dat de CHU allesbehalve een conservatieve partij was.²⁷ “Het is volkomen onterecht om de CHU een behoudzuchtige tendens te verwijten. (...) Net als de schepping dag en nacht groeit, neemt de maatschappelijke samenleving telkens andere vormen aan en daarvan moet het staatsleven de invloed ondervinden.” Meer dan zijn voorgangers en leeftijdsgenoten bouwde hij een goede band op met de jongeren binnen de partij, zoals Van Walsum, maar ook met P. Lieftinck en Ph. J. Idenburg.

Wat heeft De Geer voor de CHU als partijvoorzitter betekend? Hij leidde de partij zonder dat iemand daar kritiek op durfde te leveren. Daar is, kortom, moeilijk iets zinnigs over te zeggen. Tilanus meende dat hij een gewaardeerde voorzitter was omdat hij in die functie ‘zo bekwaam’ was, zonder dat echter verder uit te leggen.²⁸ De CHU was een rustige partij waar de zeeën niet hoog gingen. De leden stelden het op prijs op dat er in hun geliefde Unie niet al te veel zou veranderen. Vaak hoefde De Geer dus niet in actie te komen.

Over zijn rol als hoofdredacteur is aanmerkelijk meer bekend. *De Nederlander* was in 1933 weinig veranderd ten opzichte van 1907 toen De Geer afscheid van de krant nam. Het was een kleine krant, zowel in omvang als in oplage. Wat betreft de invloed op het publieke discours had het blad niet de positie als die van *De Standaard*. De krant leidde een kwijnend bestaan, periodiek overeind gehouden door enkele gefortuneerde mensen die de verliezen voor hun rekening namen. De redactie bestond behalve uit een hoofdredacteur, uit een vaste kracht en een reeks freelance medewerkers.

Bij het vertrek van Slotemaker werd direct geopperd dat De Geer, nu hij toch geen minister meer was, veruit de meest geschikte opvolger was. Het verzoek om hoofdredacteur te worden heeft De Geer vermoedelijk afgewezen.²⁹ Uiteindelijk koos men niet voor de constructie zoals met Lohman, die een groep vaste medewerkers om zich heen kreeg. De Geer werd voorzitter van een commissie van hoofdredactie, waarin hij wel de primaire maar niet de exclusieve verantwoordelijkheid voor de inhoud van *De Nederlander* zou dragen.³⁰ Kennelijk vreesde hij dat het exclusieve hoofdredacteurschap te veel van zijn tijd zou vergen. De commissie bestond verder uit J. van Bruggen, G.W. van der Does, Ph.J. Idenburg, P. Lieftinck en G.E. van Walsum.

De twee laatstgenoemden hadden zich in de jaren daarvoor gepresenteerd als de vertegenwoordigers van een groep ‘kritische, vernieuwingsgezinde, jonge intellectuelen’

binnen de partij. Het is niet duidelijk wie primair verantwoordelijk was voor de samenstelling van de commissie van hoofdredactie, maar dat De Geer daarbij een doorslaggevende rol heeft gespeeld ligt voor de hand.³¹ Dat verklaarde ook het bezoek van De Geer aan de jonge CHU'ers een maand later.

De komst van deze jongeren bij de krant werd ook door anderen gesteund. In zijn dissertatie over *De Nederlander* stelt Wieten dat in de Unie na het zetelverlies in 1933 een sfeer van 'ontmoediging' was ontstaan. "Men vreesde het contact met de nieuwe generatie te verliezen."³² Zo'n commissie was een goede mogelijkheid om enkele 'jongeren', zij waren de dertig ruim gepasseerd, naar voren te halen. "Zeker als zij dan ook nog onder de hoede konden worden geplaatst van een man als De Geer, die zich door de jaren heen buiten het gewoel van de elkaar bestrijdende facties had weten te houden."³³

Wieten constateert dat De Geer zich goed kon identificeren met mannen als Van Walsum en Lieftinck. Ooit had hij net als zij 'de drang om in de pers door te geven van wat in (hun) hart leefde'.³⁴ De Geer nam met steeds meer plezier de rol van mentor op zich. Vooral met Van Walsum correspondeerde hij veel over het vak van journalist en de actuele politiek. Uit de talloze brieven blijkt zonneklaar dat De Geer hoge verwachtingen koesterde van Van Walsum. Hij zal veelvuldig hebben gedacht aan de relatie die hij veertig jaar daarvoor met toenmalig hoofdredacteur Lohman had gehad.

Deze vorm van hoofdredacteurschap duurde een jaar. Eigenlijk gaf De Geer er zelfs al na drie maanden de brui aan. De combinatie met het fractie- en partijvoorzitterschap viel hem te zwaar. Zijn neiging om alles zelf te willen doen, speelde hem weer parten.³⁵ Hij leidde de commissie met vaste hand. Stukken in de krant kregen alleen het stempel van 'redactioneel' als die door hem persoonlijk waren goedgekeurd. Hij behield zich het recht voor om artikelen te bekorten of te veranderen. Dat beviel niet iedereen. G.W. van der Does, in het dagelijks leven plaatsvervangend landsadvocaat, stapte snel uit de redactie. Hij had geen zin 'nog langer stukken voor de prullenmand van De Geer' te maken.³⁶ Ook probeerde De Geer volgens Wieten regelmatig de redactie al dan niet zelf bedachte journalistieke spelregels bij te brengen.³⁷ Tot slot schreef hij bijna dagelijks een hoofdartikel voor de krant.

Een maand na zijn 'afcheid' keerde De Geer terug op de redactie, omdat men niet snel genoeg een adequate opvolger kon vinden.³⁸ Bij De Geer bleef vermoedelijk de 'oude liefde' ook roepen. Dat ging enkele maanden goed, maar De Geer was onverbeterlijk en bleef zaken naar zich toe trekken. In juli 1934 vertelde De Geer aan de raad van commissarissen dat hij dit keer op doktersadvies definitief stopte met het hoofdredacteurschap. De andere betrokkenen bij de commissie van hoofdredactie hoorden pas een maand later van het besluit van De Geer.³⁹ De raad van commissarissen benoemde Van Walsum tot nieuwe voorzitter.

Daarmee was de rol van De Geer bij *De Nederlander* nog niet uitgespeeld, want hij bleef wel fractie- en partijvoorzitter. De band tussen de krant en de partij was weliswaar niet zo hecht als die tussen ARP en *De Standaard* en tussen SDAP en *Het Volk*, maar de hoofdredactie van *De Nederlander* was statutair wel gebonden aan het program van beginselen van de CHU.⁴⁰ Door het vertrek van De Geer veranderde er wel wat in die relatie. Tot dan toe was de krant aangestuurd door mensen die in de partij een leidende rol speelden, zoals Lohman, De Visser, Snoeck Henkemans en Slotemaker de Bruïne. Nu kwam de leiding

van de krant in handen van een groep relatief jonge mensen die buiten de partijtop stonden. Daarom werden er afspraken gemaakt. De commissarissen bonden parlementair redacteur J. Barents, later hoogleraar politicologie aan de Universiteit van Amsterdam, zelfs op het hart om 'de C.H. Kamerleden, zooveel mogelijk is, goede beurten en geen slechte beurten te doen maken, die in het belang zijn van de CH Unie'.⁴¹

Het lag niet in de aard van De Geer om zich niet meer te bemoeien met 'zijn' krant. In de jaren tot 1939 bleef hij fungeren als een raadsman van de commissie. Van Walsum gaf later aan dat De Geer bemiddelde tussen de Unie en de redactie 'wanneer hij een conflict belangrijk genoeg vond'.⁴² Met Van Walsum onderhield De Geer in die zes jaar het meeste contact.⁴³ Een enkele keer bezocht De Geer, op uitnodiging, een redactievergadering. "Het contact werd door de commissie gewenst en gewaardeerd", aldus Wieten.⁴⁴

Vooraf in de beginperiode hield de commissie rekening met de opmerkingen en de kritiek van De Geer. Dat viel de commissie wel eens zwaar, hoewel De Geer zich tolerant opstelde tegenover meningen die niet de zijne waren. Echt in actie kwam hij als de redactie, zoals hij dat noemde, 'een politieke vlag' plaatste.⁴⁵ Dat was het geval wanneer de krant een mening ventileerde als hét CHU-standpunt, terwijl de partij zich daar nog niet over had gebogen. "Met *De Nederlander* die de waarheid voor zich monopoliseerde kon De Geer niet overweg", schrijft Wieten.⁴⁶ Dit perkte zijn eigen politieke ruimte als partijleider te veel in. Maar de onafhankelijke positie van de krant ten opzichte van de CHU, daarmee had De Geer volgens Wieten geen enkel probleem. Het vormde de beste garantie voor de vrijheid van de partij en de fractie ten opzichte van *De Nederlander*.

Indische Volksraad

Begin 1937 dreigde De Geer met aftreden als fractievoorzitter. Aanleiding was een petitie van de Indische Volksraad om aan dit college het interpellatierecht toe te kennen. Dit hield in dat de raad de bevoegdheid kreeg om de gouverneur-generaal uit te nodigen voor het bijwonen van de vergadering en inlichtingen te verstrekken. De drie rechtse partijen in de Tweede Kamer voelden hier niets voor. Een interpellatie kon makkelijk aanleiding zijn voor een ruzie tussen de gouverneur-generaal en de Volksraad. Het schiep verwachtingen in een toch al prikkelbare situatie in Nederlands-Indië.

Als enige in de CHU-fractie was De Geer juist een voorstander van een interpellatierecht. Waarom de Volksraad het interpellatierecht onthouden terwijl hij al het budgetrecht en het recht van amendement had? Bij de begroting kon men alles ter sprake brengen, 'interpelleren naar hartenlust'.⁴⁷ De regering was volgens De Geer bang voor een conflict, maar dat kon ook ontstaan bij aanneming van een motie. Colijn meende dat het voorstel niet zo onschuldig was. Het gaf 'voet aan bepaalde elementen'. Een amendement van ARP-Kamerlid Van Dijk om het voorstel tegen te houden kreeg de steun van rechts, minus De Geer, en haalde een meerderheid.

Op de zondag volgend op het Kamerdebat bracht De Geer een bezoek aan Tilanus. "Je hebt het voorstel van Van Dijk ondertekend en dat neem ik je in hoge mate kwalijk."⁴⁸ Het ondertekenen van een motie gaat verder dan alleen het voor stemmen. Een paar dagen later kreeg echter ook de fractie ervan langs.⁴⁹ De Geer was gegriefd en bedroefd dat hij

in deze kwestie alleen kwam te staan met de SDAP en de VDB. Uit protest overwoog hij zich niet meer verkiesbaar te stellen. Verschillende fractieleden, met name Frida Katz, schrokken hiervan en haalden hem over om van dit voornemen af te stappen. Het was een lichtgeraakt optreden van De Geer. Zeker in het licht van zijn eigen stemgedrag in de Tweede Kamer waarbij hij als enige van zijn fractie de kant van de linkse partijen koos.

Devaluatie

Toen Engeland in 1931 de gouden standaard verliet vroeg de toenmalige gezant in Londen, De Marees van Swinderen: "Engeland is nu zeker overgegaan op het zilver?"⁵⁰ Deze uitspraak maakte duidelijk hoe vanzelfsprekend in die jaren de gedachte was dat een betaalmiddel gekoppeld was aan een edelmetaal. Op het moment dat de Engelsen de band met het goud doorknipten, was er in politiek Nederland praktisch nog geen steun voor de gedachte om dat voorbeeld te volgen. Als minister van financiën piekerde De Geer daar niet over. Devalueren was ver verwijderd van zijn denkwereld. Hij volgde hier de uitspraak van Trip, de president van de Nederlandsche Bank, dat Nederlanders geen 'muntvervalsers' zijn.

In het begrotingsdebat van 1934 durfde geen woordvoerder het onverbloemd op te nemen voor devaluatie; niet SDAP-leider Albarda en ook niet de katholieke leider Aalberse. Bij dat debat steunde De Geer de afwijzing van devaluatie door het kabinet-Colijn ten volle.⁵¹ De voordelen van een waardevermindering klonken volgens De Geer mooi. Het was een eenvoudige wetswijziging en het zou de Nederlandse economie de oppepper geven die zij met de hoge werkloosheid zo hard nodig had. Maar feitelijk trok men hiermee 'de Rubicon' over en ging 'het vertrouwen op onze muntvastheid even stellig verloren als wanneer wij de gouden standaard hadden losgelaten'. Het leek volgens De Geer een onschuldig monetair experiment, maar devaluatie bracht het land op een hellend vlak. Waar moest de waardevermindering stoppen?

Rond die tijd waren er economen, vooral van katholieken huize, die pleitten voor het

De Geer in de Tweede Kamer, uiterst links. Ongedateerd. Fotocollectie Rijksvoorlichtingsdienst.

eenzijdig verlagen van de hypotheekrente of het verminderen van de schulden, wat ook wel bekend werd onder de term 'consequente deflatie'. Rond 1934 voelde ook Aalberse hiervoor, hoewel hij dit nog niet openlijk wilde toegeven. De rente was zo gestegen dat steeds minder mensen aan hun verplichtingen konden voldoen. Dit middel vond De Geer nog schadelijker dan devaluatie. Hier werden contracten eenzijdig opgezegd en dat vond hij een aantasting van de rechtstaat. Dit middel zou het vertrouwen voor jaren schokken en banken ertoe brengen steeds minder uit te lenen. Dat zou de economie tot stilstand brengen. Mocht hij ooit voor de keuze komen te staan tussen devaluatie en het eenzijdig verlagen van de hypotheekrenten, dan koos hij voor de eerste. Niemand in de Tweede Kamer die over deze voorstelling van zaken van De Geer viel.

Het jaar daarop sprak De Geer over devaluatie in het kader van het enorme bezuinigingspakket dat de regering in juli 1935 voorstelde en dat uiteindelijk zou uitlopen op een kabinetscrisis.⁵² Wederom plaatste hij devaluatie tegenover de consequente deflatie. Het verschil was dat op dat moment de regering-Colijn al was begonnen om, zoals De Geer het noemde, 'te hooi en te gras' schulden te herwaarderen. Deze vorm van het aantasten van het kredietrecht wees hij beslist af. Hij had dan nog liever devaluatie.

Dit keer schoot die vergelijking ARP-woordvoerder Schouten in het verkeerde keelgat. Hij vond dat De Geer in zijn rede devaluatie 'bijna aanbeval'.⁵³ Schouten zou hem dit jaren later nog kwalijk nemen en voerde dit altijd als hét voorbeeld aan dat De Geer een 'man van verrassingen' was.⁵⁴ De uitdrukking 'aanbeval' van Schouten is overdreven, maar De Geer zaaide met zijn woorden zeker twijfel. Witlox, hoofdredacteur van de *Maasbode*, vond in de rede van De Geer een 'niet onbelangrijke kentering naar devaluatie te lezen'.⁵⁵ De Geer zag zich na het debat genoodzaakt om zijn bedoelingen toe te lichten tegenover journalist Ernst van Raalte van het *Algemeen Handelsblad*.⁵⁶ "De tendens van zijn (De Geer) toelichting was dat de regering zich van deze weg van natuurlijke aanpassing niet zou mogen laten afdringen. Hij verkoos deze weg nog steeds boven dien van devaluatie", schreef Van Raalte.

Het moment van devalueren brak aan toen in september 1936 een vertegenwoordiger van de Franse regering zich aandiende bij Colijn en minister van financiën Oud met de mededeling dat Frankrijk de koppeling aan het goud ging loslaten.⁵⁷ Op dat moment waren er in Europa nog drie landen met die standaard: Nederland, Frankrijk en Zwitserland. De Franse regering stelde het op prijs als Nederland zich bij die maatregel zou aansluiten. Colijn en Oud piekerden er niet over. Het waren Franse interne ontwikkelingen die tot dat besluit hadden geleid en Zwitserland zou de pariteit aan het goud handhaven. In de loop van zaterdag 26 september 1936 bleek echter dat dit laatste niet klopte. De bladen meldden dat ook Zwitserland de gouden standaard had prijsgegeven. Nu was Nederland nog het enige overgebleven land uit het 'goudblok'. De ministerraad, voor een bijzondere zitting bijeen geroepen, kon niets anders besluiten dan ook de gulden van het goud los te maken. Men vreesde dat anders alle speculanten zich op Nederland zouden richten en dat na een paar dagen de Nederlandse goudvoorraad zo zou zijn geslonken dat een loskoppeling onafwendbaar was.

Colijn sprak maandagochtend 28 september het Nederlandse volk toe via de radio. Hij riep op rust en kalmte te bewaren. Voor de zekerheid werden de deuren van de Amster-

damse beurs twee dagen dichtgehouden. Dat was eigenlijk niet nodig, want het publiek nam de gang van zaken rustig op. Van paniek was geen sprake. Het kabinet-Colijn tilde zwaarder aan de devaluatie dan de bevolking. Ook De Geer was niet ondersteboven van het besluit, net als de rest van de Tweede Kamer. De ontspanning bleek uit de verklaring die Colijn en minister Oud van financiën een paar dagen later in het parlement gaven. De katholieke leider Goseling, die Aalberse was opgevolgd, was vanzelfsprekend vol lof. Evenals de andere partijen, met uitzondering van de communisten, de SGP en, hoewel nog niet in de Kamer, de NSB. Niet zo voldaan als Goseling, maar doordrongen van de onvermijdelijkheid van de devaluatie was De Geer wel.⁵⁸ De spoedbehandeling herinnerde hem aan de dagen na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, toen er naar de mening van De Geer een 'Schicksalsstunde' was aangebroken en snel beraad van het hoogste belang was. Zelfs de 'vurigste voorstanders' van de gouden standaard moesten volgens hem erkennen dat dit een kwestie van overmacht was. Hij stelde Colijn geen enkele vraag en sprak alleen maar zijn steun uit.

Er was nog wel een klein verschil tussen Schouten enerzijds en De Geer en Goseling anderzijds. Daar waar Schouten vond dat de regering de gulden zo snel mogelijk terug moest brengen op de goudpariteit, meende De Geer dat het streven naar een zo klein mogelijke devaluatie 'niet de hoogste waarheid behoort te zijn'. Hij vond dat de regering, nu het principe van de vaste goudprijs eenmaal was losgelaten, pragmatisch moest handelen.

Vereeniging voor Volkenbond en Vrede

Het sturen van een contingent Nederlandse militairen onder de vlag van de Volkenbond naar het Saargebied in 1935, vormde voor De Geer het ultieme bewijs dat het met Europa goed zou kunnen komen. Het verdrag van Versailles had dit gebied tussen Frankrijk en Duitsland onder een voorlopig regime gesteld. Afspraak was dat de bevolking na vijftien jaar zelf mocht beslissen hoe zij staatkundig verder wilde gaan. Toen die verkiezingen in zicht kwamen, nam de spanning tussen de twee landen zienderogen toe en namen troepen hun stellingen aan de grens in. Duitsland en Frankrijk gingen akkoord met het voorstel dat de verkiezingen werden gehouden onder auspiciën van een door de Volkenbond georganiseerde politiemacht. Naast de grote mogendheden Engeland en Italië mochten ook twee kleinere landen hiervoor troepen leveren; Zweden en Nederland.

De uitzending zag De Geer als 'een feit van grote historische betekenis'.⁵⁹ Een gewapende macht van 'volkomen gedesinteresseerde landen' die alleen om de handhaving van de rechtsorde in actie komen, zo zei hij in de Kamer. "Dit is het prototype van wat wij nodig hebben om in de toekomst de oorlog tussen beschaafde volken onmogelijk te maken." De Geer wees de pacifisten erop dat voor het duurzaam verzekeren van de vrede op deze schaal de 'sterke arm' evenmin gemist kan worden als de politie in de nationale samenleving. De zending van de troepen was een daad waar meer kracht van uitging dan van vele woorden. De Geer ervoer de internationale samenwerking als een 'bevrijding'. De *Nieuwe Rotterdamsche Courant* schreef dat het met De Geer leek alsof 'wijlen Van Vollenhoven herleefd' was. "Beklagenswaardig zijn zij, die dit idealisme met een kleinerend

gebaar afweren”, aldus de liberale krant. “Immers, bij brood alleen kan de mens niet leven.”⁶⁰

De actie van de Saarforce was een groot succes, de verkiezingen in het Saargebied verliepen zonder incidenten. De Nederlandse mariniers maakten een uitstekende indruk. De verkiezing liep uit op een klinkende overwinning voor Hitler, waardoor het Saargebied werd teruggegeven aan Duitsland. Van Diepen constateerde dat de uitkomst achteraf bezien allesbehalve de wereldvrede ten goede kwam.⁶¹ De Geer, maar ook de rest van Nederland, zag dat toen anders. Men geloofde Hitler op zijn woord dat nu niets meer een toenadering tussen de landen in de weg stond.

De bijval van De Geer voor de actie van Saarforce en de Volkenbond had een redelijk lange voorgeschiedenis, die begon rond de Eerste Wereldoorlog. De bundeling in 1914 van een reeks artikelen die De Savornin Lohman ooit schreef voor *De Nederlander*, vormde voor hem een bron van inspiratie.⁶² De rode lijn in *Gedachten over oorlog en vrede* is dat een statengemeenschap door het recht moet worden beheerst en niet door macht. Lohman gaf een overzicht van de oorlogen in Europa en constateerde dat er elke keer een gebrek aan recht was tussen de staten onderling en dat als er sprake was van arbitrage tussen landen, niemand zich eraan hield. Pacifisme vond hij het slechtste medicijn tegen het oorlogsgeweld. “En als pacifisten vragen hoe zij zich houden moeten tegenover de oorlog dan zouden wij willen zeggen: vecht niet tegen de oorlog maar voor het recht, voor het Statenrecht.”⁶³

De Geer verwees naar dit boek in 1915 toen hij voor de uitbreiding van de Landstorm pleitte.⁶⁴ Na 1918 begon hij menig debat met de stelling dat een ‘zo’n zware les’ als de Eerste Wereldoorlog niet nutteloos geleerd mocht zijn.⁶⁵ Hij voorspelde dat er in de toekomst meer ‘internationaal leven’ zou zijn, welke naam dat ook mocht krijgen. De Geer haalde de woorden aan die de Engelse premier Lloyd George uitsprak na de wapenstilstand: “Dit is de laatste grote oorlog geweest, of zo ik mij daarin vergis, dan zal de volgende van Europa een ruïne maken.”⁶⁶

Bij de oprichting van de Vereniging voor Volkenbond en Vrede (VeV) in 1919 meldde De Geer zich meteen aan als lid. Het was opgericht als voortzetting van de Nederlandse Anti-Oorlog Raad (NAOR) en de Vereniging Vrede door Recht. Van deze organisaties was De Geer nooit lid geweest vanwege de pacifistische opvattingen die daar een overheersende rol speelden. De Vereniging voor Volkenbond was in dat opzicht minder radicaal. Nederland trad in 1920 toe tot de Volkenbond. Dat betekende een rigoureuze ommezwaai in de buitenlandse politiek. Het deed daarmee afstand van zijn lang gekoesterde neutraliteitspolitiek. Wat De Geer op dat moment van het verdrag vond is niet bekend.⁶⁷ Begin jaren twintig was hij Kamerlid, maar ook burgemeester van Arnhem. Over internationale kwesties vormde hij zich pas publiekelijk een mening toen hij in 1933 fractievoorzitter werd en zich niet meer gebonden achtte aan de standpunten van het kabinet.

De Geer moest in 1935 toegeven dat de actie volgend op Saarforce, het optreden van de Volkenbond in het conflict tussen Italië en Ethiopië, veel minder succesvol was. Mussolini stilte zijn landhonger door in dat jaar het Afrikaanse land aan te vallen en te bezetten. Alle aangesloten landen, behalve Italië uiteraard, besloten tot het instellen van economische sancties tegen de aanvaller. Maar economische grootmachten, zoals Japan,

Duitsland en de vs, waren geen lid van de bond en hielden zich niet aan de sancties. De aanval van Italië op het arme Ethiopië wekte in Nederland verontwaardiging in kranten en bij politici. Met het besluit van de regering om de sancties te steunen stemden bijna alle partijen uit de Kamer in. Volgens Oud was het wederom De Geer die de aandacht trok en de steun voor de regering 'voortreffelijk' formuleerde.⁶⁸ Voorliefde of tegenzin tegen het fascisme speelde bij zijn keus geen enkele rol, zei De Geer in de richting van de NSB die buiten de Kamer luidruchtig tegen de sancties protesteerde. "De blinddoek van Themis werkt ook in het internationale recht."⁶⁹

In deze fase was De Geer nog blij met het besluit van de Volkenbondsraad om Italië met een sanctie te treffen. "Men kan zeggen dat alles nog onvolkomen is; dat sommige landen nog buiten de bond staan (...) dat veel nog knarst en schrijnt. Maar dit neemt niet weg dat een stap is gezet als nimmer te voren." De Geer erkende dat de Volkenbond bij eerdere conflicten niet ingreep. Juist daarom was het zo belangrijk dat nu de 'ban is gebroken'. Ook een klein land dat lid is van de Volkenbond, 'al ligt die staat in Afrika', heeft recht op bescherming tegen een aanval. In het Italiaans-Abessijnse conflict bleek de Volkenbond uiteindelijk onmachtig.⁷⁰ Hoewel Nederland braaf zijn best deed om bedrijven aan het uit- en invoerverbod naar Italië te houden, bleven andere staten in gebreke. Bovendien was er geen sprake van 'universaliteit', niet alle landen zaten in de Volkenbond. Al snel bleek dat Italië van de sancties van de Volkenbond weinig schade ondervond. De sanctie werd na enige tijd opgeheven en het algemeen gevoelen was dat de Volkenbond in deze kwestie had gefaald.

Deze ontwikkelingen waren voor De Geer een fikse teleurstelling. Daar kwam bij dat Hitler in maart 1936 zijn troepen over de brug in Keulen stuurde en zo het Rijnland weer militair bezette. Dit vormde voor de Volkenbond de genadeklap. Duitsland schond het Verdrag van Versailles en het Rijnverdrag van Locarno en niemand die daar iets aan kon of wilde doen. Het toonde volgens velen het utopische karakter aan van de idealen van de aanhangers van de Volkenbond. Naar buiten toe hield Colijn vast aan de gedachte dat de collectieve veiligheid het beste was voor een klein land als Nederland en dat hij de Volkenbond, hoe imperfect ook, bleef steunen. In brieven naar bevriende politici schreef hij dat hij nog maar weinig vertrouwen had in de organisatie en dat hij zich liever richtte op versterking van de defensie.⁷¹

Na dit echec bleef De Geer behoren tot de groep aanhangers van de Volkenbond in Nederland. Volgens hem moest voorkomen worden dat de Volkenbond zou terugvallen tot een 'instelling van zuiver consultatief overleg'.⁷² Uittreden vond hij geen optie. "Onderstel eens dat morgen den dag de Volkenbond verdween, hoe kil en troosteloos zou dan de toestand worden." Ook De Geer erkende in de Tweede Kamer dat op dat moment de situatie in Europa niet gunstig was en dat de toekomst 'naar menselijke berekening (...) verschrikkelijk' zal zijn als niet snel de Volkenbondgedachte bij regeringen terug zou komen. De Volkenbond was de enige manier 'om de wereld de mensonterende gruwel van de moderne oorlog' te besparen.

Crisis 1935 en formatie Colijn III

De discussie over devaluatie in 1934 legde tegelijkertijd bloot dat er steeds meer bezwaar kwam tegen de zogeheten aanpassingspolitiek van de regering-Colijn. Aanvankelijk waren het alleen de sociaal-democraten die erop wezen dat het economische beleid van de regering de koopkracht van de bevolking verminderde en de crisis verdiepte. De SDAP pleitte voor meer koopkracht door verbetering van salarissen en uitkeringen aan werklozen. Daarnaast slonk het aantal Kamerleden dat nog geloofde in de gouden standaard gestaag, vooral toen de Belgische regering in het voorjaar van 1935 besloot om te devalueren. Deze twijfelaars zaten vooral in de rooms-katholieke fractie.

Fractie leider Aalberse merkte snel na de start van het kabinet in 1933 dat menig fractiegenoot twijfelde over de economische en monetaire politiek van het kabinet. Bij het uitlokken van een crisis in 1935 had de RKSP alleen gestaan. Puchinger schrijft: "Anders dan Aalberse aanvankelijk hoopte had De Geer geheel achter het kabinet gestaan."⁷³ In zijn strijd tegen de diep ingrijpende bezuinigingsplannen van Colijn was De Geer de enige in wie hij een mogelijke medestander kon vinden. Steun zoeken bij de SDAP was een brug te ver. Helaas voor Aalberse steunde De Geer het aanpassingsbeleid van Colijn, die zijn bezuinigingsontwerp voor de zomer van 1935 bij de Tweede Kamer indiende. Dat de CHU-fractie geen regelrecht verzet pleegde is volgens Puchinger vooral te danken aan de 'matigende leiding' van De Geer.⁷⁴ Colijn maakte tot 1933 geen aanmerkingen op het financieel beleid van De Geer en sprak daarmee stilzwijgend zijn steun uit. De Geer op zijn beurt was daar uitgesprokener in. De bezuinigingen om het gat op de begroting te dichten waren terecht, meende hij, want alles was beter dan inflatie.

Daar waar de CHU het bezuinigingsplan van Colijn in 1935 'troosteloos' (Tilanus) vond en men het betreunde dat er 'niets opgebouwd' werd (Snoeck Henkemans), daar zag De Geer geen alternatief voor dit beleid.⁷⁵ Voor de RKSP was met dit bezuinigingspakket van Colijn de maat echter vol. Aalberse uitte, voor het eerst publiekelijk, zijn fundamentele kritiek op het economisch en monetair beleid van Colijn. Die reageerde daarop zeer geprikkeld. Hij eiste van de katholieke fractie een 'uitspraak van vertrouwen', een tot op dat moment onbekend figuur in het parlement. Aalberse weigerde zo'n motie van vertrouwen af te geven. Colijn meende dat daarop de basis voor het kabinet om verder te regeren te smal was, en bood met zijn ministers zijn ontslag aan, hoewel er van een conflict met de Kamer geen sprake was.

De Geer vond het een 'operettecrisis'.⁷⁶ Het vooraf vragen om vertrouwen door Co-

Dirk de Geer aan het werk. Foto gemaakt in 1937. Nationaal Archief.

lijn vond hij een uitglijder. De regering hoort alleen te kijken naar het stemgedrag. "Al het andere is misgewas, feitelijk wortelend in de leer, dat een kabinet mandataris van het parlement is." Maar ook de RKSP zat volgens De Geer fout. Aalberse had moeten zeggen dat de fractie voor het wetsontwerp ging stemmen, dan was daarmee de kous af geweest.

In de wandelgangen ging al snel het gerucht dat De Geer door katholieken naar voren zou worden geschoven om te formeren.⁷⁷ Minister van Staat Ruijs de Beerenbrouck had dat de koningin inderdaad geadviseerd.⁷⁸ Maar Wilhelmina voelde daar niets voor.⁷⁹ Uiteindelijk kreeg Aalberse de opdracht, maar kansrijk was deze niet. De ARP zou immers nooit in een kabinet onder leiding van Aalberse gaan zitten, die kort daarvoor Colijn had laten vallen. Dan bleef een kabinet met SDAP over. De Geer stond zeker niet afwijzend tegenover een nationaal kabinet of een kabinet met een brede basis, onder leiding van Aalberse. De deelname van de SDAP aan een regering achtte hij van nationaal belang. Maar er waren ook een paar hobbels. Zo vond De Geer dat de ARP ook moest meedoen. Inhoudelijk strijdpunt was de rente van hypotheeklen die de RKSP wilde verlagen. De Geer vond dat onacceptabel. Wel wilde hij de rente van nieuwe hypotheeklen koppelen aan een maximum. Tegen het morrelen aan contracten bleef hij bezwaren houden.⁸⁰

ARP-fractievoorzitter Schouten voelde, zoals voorspeld, niets voor een vervanging van het kabinet-Colijn door een kabinet-Aalberse. De ARP had het program van Colijn twee jaar lang verdedigd, dan kon de fractie niet opeens het program van Aalberse, dat daar sterk van afweek, gaan steunen. Toen Aalberse liet doorschemeren dat dan wellicht De Geer een kabinet zou gaan leiden, reageerden Schouten en Van Dijk, die ook bij dit gesprek aanwezig was, als door een wesp gestoken. Dan zagen zij liever een kabinet-Aalberse optreden.⁸¹ De Geer lag in antirevolutionaire kringen nog steeds slecht. Aalberse probeerde vervolgens een kabinet te smeden van RKSP, SDAP en CHU. Maar De Geer wees dit lachend af met de opmerking: "Ik vrees dat ik mij dan te veel als *fâcheux troisième* zou gevoelen."⁸² Daarop leverde Aalberse zijn opdracht bij koningin Wilhelmina weer in.

Zij wilde meteen Colijn weer een opdracht geven om zo snel mogelijk klaarheid in de situatie te brengen. De Amsterdamse beurs was buitengewoon nerveus, omdat de richting van het toekomstige monetaire beleid in hoge mate afhing van de formatie. Als Colijn zou doorgaan was de devaluatie voorlopig weer van de baan. Bij Wilhelmina speelde mee dat zij devaluatie verafschuwde. Zij beschouwde Colijn als de kampioen van de strijd tegen de muntontwaarding, reden waarom zij hem zo snel mogelijk weer in het zadel wilde helpen.

Colijn voelde er niet veel voor om meteen aan de slag te gaan. Hij wist dat Ruijs wederom had voorgesteld om De Geer met de formatie te belasten. Bovendien vroeg Colijn zich af of de koningin haar onpartijdigheid voldoende toonde door onmiddellijk hem een opdracht te geven. Hij verzocht haar om eerst met De Geer te gaan praten, hoewel Wilhelmina dit tijdverlies vond. Colijn hield voet bij stuk, hij was na 1925 een wijzer man geworden en hield nu terdege rekening met De Geer. De ARP'er wilde hem niet laten formeren, maar wilde hem de kans ontnemen dat hij in een later stadium alsnog als formateur aan de slag ging. Dat advies kreeg Colijn van F.C. Gerretson die hem in een brief schreef: "Snijdt hem (De Geer) de kans af!"⁸³ Hoewel Wilhelmina er niet over piekerde om Colijn te vervangen door De Geer, gaf zij toe aan de uitdrukkelijke wens van Colijn.⁸⁴

In dat gesprek vroeg Wilhelmina De Geer of het gepast was dat Colijn aan het bewind bleef. Het antwoord daarop luidde ja. De Geer achtte een breuk tussen de coalitiepartijen niet gewenst. Wel moest er dan iets veranderen, want de partijen konden niet verder alsof er niets aan de hand was geweest. De Geer stelde voor om de missie te veranderen. De regering begon in 1933 als een 'crisiskabinet' en dit keer zou er sprake moeten zijn van een 'opbouwkabinet'. Dat laatste zou tegemoet komen aan de wensen van de katholieken, die vonden dat Colijn te veel afbraak en te weinig constructiefs totstandbracht. Dat was ook de kritiek die De Geer in de CHU over Colijn hoorde en dus kon hij met zijn voorstel zijn eigen fractie tevreden stellen. Tot slot adviseerde De Geer nog om in het kabinet een plek in te ruimen voor een SDAP'er.

Wilhelmina was met dit advies 'ten hoogste' ingenomen.⁸⁵ Een dag later kon Colijn aan de slag en op 31 juli was er een derde kabinet-Colijn. Overigens zonder een SDAP-minister, want dat vond zowel Colijn als Wilhelmina nonsens van De Geer. Het bezuinigingsontwerp werd door de Kamer aangenomen, maar de verhouding tussen het kabinet en de katholieke fractie was er een van gewapende vrede.